

Kaukomaiden esineitä suomalaisille silmille

KOIVUNEN, LEILA (2015). *Eksotisoituidut esineet ja avartuva maailma. Euroopan ulkopuoliset kulttuurit näytteillä Suomessa 1870–1920-luvuilla*. 325 s. SKS, Helsinki.

Turun yliopiston yleisen historian professori Leila Koivunen on tutkinut eurooppalaisten käsityksiä muiden maanosien kulttuureista 1800–1900-luvuilla. Euroopan hoveissa ja yliopistoissa oli 1500-luvulta lähtien suosittua koota kuriositeettikabinetteja, joihin hankittiin eri puolilta maailmaa luonnontieteellisiä näytteitä, muinaisjäännöksiä ja eksoottisten kulttuurien esineitä. Etenkin 1700–1800-luvuilla eksotismi oli suosittua monien tutkimusmatkojen ja vilkastuneen kauppamerenkulun ansiosta. Tapa tunnettiin Suomessakin, jossa keräily liittyi etenkin kansallisen itsemäärittelyn ja tutkimusmatkailun kehittämiseen 1800-luvulla. Koivusen tuore teos pureutuu tähän aihepiiriin: suomalaisiin museoihin hankittuihin kokoelmiin. Kirjoittaja keskittyy etenkin nykyisen Kansallismuseon kokoelmiin, joiden juuret ulottuvat Turun akatemiaan. Alaotsikon aikarajaus on harhaanjohtava. Koivusen kuvaus alkaa nimittäin hynkin 1820-luvulta.

Kolmeen osioon ryhmitellyn teoksen ensimmäinen osio käsittelee varsin seikkaperäisesti eksoottisten museokokoelmien varhaisvaiheita Turun akatemian ajoista 1870-luvulle. Turun akatemiassa oli etupäässä luonnontieteellisiä näytteitä, mutta myös numismaattisia ja kansatieteellisiä kokoelmia sekä opetuksessa ja tutki-

muksessa käytettyjä kopioita antiikin veistoksista. Esineet oli yleensä saatu lahjoituksina, joten kokoelman luonne oli varsin sekalainen ja epätasapainoinen. Kansatieteellinen kabinetti täydentyi merkittävästi vuonna 1825, kun tutkimusmatkailija Arvid Adolf Etholén lahjoitti sinne 80 pääasiassa Aleuttien saarilta Alaskasta keräämäänsä esinettä. Seuraavana vuonna hän täydensi lahjoitusta Pohjois-Amerikasta hankkimillaan esineillä. Eksoottisia kokoelmia perusteltiin muun muassa sillä, että ne olivat hyödyllistä vertailuaineistoa tutkittaessa oman maan esineitä. Alkuperäiskansojen esineiden keruuta tosin myös kritisoitiin, koska korkeakulttuurien luomuksia pidettiin arvokkaampina. Lisäksi katsottiin, että villi-ihmisten esineet ovat käytännössä kaikkialla samanlaisia.

Turun akatemian museo valitettavasti tuhoutui lähes kokonaan Turun palossa vuonna 1827: jäljelle jäi vain osa numismaattisista kokoelmista. Yliopisto muutti seuraavana vuonna Helsinkiin, ja uusien kokoelmien keruu käynnistyi pian muun muassa Etholénin avustuksella. 1850-luvulla museon koti- ja ulkomaiset kokoelmat karttuivat runsaasti. Koivusen mukaan kaukomaiden eksoottiset esineet vahvistivat suomalaisten kuulumista eurooppalaiseen kulttuuripiiriin. Oman maan kansanomaisten esineiden keruu puolestaan liittyi samalla vuosikymmenellä alkaneeeseen suomen kieleen ja kulttuuriin kohdistuneeseen voimakkaaseen kiinnostukseen ja nousevaan nationalismiin. Näin ollen molemmat kokoelmat tavallaan tukivat suomalaisuusaatetta, vaikka ek-

soottisilla kokoelmilla oli toki paljon muutakin mielenkiintoa. Helsingin yliopiston (tuolloisen Keisarillisen Aleksanterin yliopiston) päärakennuksessa sijainnut museo avasi ovensa kaikelle kansalle vuonna 1857, siihen asti se oli ollut vain akateemisen maailman palveluksessa.

Tärkeä edistysaskel oli museokokoelmien siirto vuonna 1869 valmistuneeseen yliopiston näyttävään uudisrakennukseen, Arppeanumiin, nykyisen Snellmaninkadun varrelle. Museo avautui siellä yleisölle kolme vuotta myöhemmin. Aluksi eksoottiset ja kotimaiset kokoelmat olivat esillä melko samanarvoisesti. Samassa rakennuksessa avautui vuonna 1874 Taideteollisuusmuseo, joka alkoi hankkia myös aasialaisten korkeakulttuurien esineitä esteettisin perustein. Keräämisellä oli tarkoitus luoda pohjaa suomalaisen taideteollisuuden kehittymiselle, ja se vähitellen kaupallisti eksoottisia esineitä kansainvälisen suuntauksen mukaisesti. Vuosisadan loppua kohti itämaisista esineistä tuli muodikkaita sisustuselementtejä varsinkin taitelijoiden ja boheemien keskuudessa. Toinen uusi kerääjätho oli Suomen Lähetysseura, jonka tavoitteena oli esitellä maailman kulttuureja, jotka tarvitsivat käännytystä kristinuskoon. Haltuun saadut muiden uskontojen esineet olivat myös tavallaan voitonmerkkejä.

Kirjan toinen osio käsittelee vuosia 1875–1914. Silloin tärkeäksi toimijaksi muodostui vuonna 1870 perustettu Suomen Muinaismuistoyhdistys. Samalla ulkomaisten kokoelmien keruu alkoi keskittyä entistä enemmän suomalais-ugrialaisten kansojen pariin. Katsottiin, että suomalaisilla on velvollisuus tutkia ja vaalia nimenomaan suomalais-ugrialaisten kansojen kulttuuria. Luonnollisesti tärkein keruualue oli kuitenkin kotimaa, ja kotimaiset kokoelmat kasvoivat kovaa vauhtia. Erityisesti ylioppilasosakunnat kunnostautuivat keruutoiminnassa ja heillä oli oma museo kokoelmille. Yliopiston kansatieteellinen museo suljettiin yleisöltä noin 1886 suuren tilanahtauden ja resurssien puutteen vuoksi: se muuttui ennen pitkää kokonaan varastomaiseksi. Suunnitelmat uutta museorakennusta kohtaan virisivät samoihin aikoihin, mutta kesti vielä lähes kolme vuosikymmentä, ennen kuin Kansallismuseo vihdoinkin avasi ovensa.

1800-luvun lopullakin museo oli riippuvainen yksittäisistä mesenaateista. Lähetysseuraaja Matti Rautanen tarjosi 1891 Historiallis-kansatieteelliselle museolle Afrikasta keräämäänsä esinekokoelmaa. Yllättäen se ostettiin, koska museon esimies professori Ernst Gustaf Palmén ymmärsi taidokkaasti kerätyn kokoelman tieteellisen arvon. Kaksi vuotta myöhemmin varakas keräilijä Herman Frithiof Antell teki huomattavan testamenttilahjoituksen suomalaisen museotoiminnan hyväksi. Samalla eksoottisten kokoelmien hankkiminen elpyi. Tämä todistaa Koivusen mukaan sen, että edellisten vuosikymmenien keskittyminen kotimaisiin ja sukukansojen esineisiin perustui paljolti resurssipulaan ja prio-

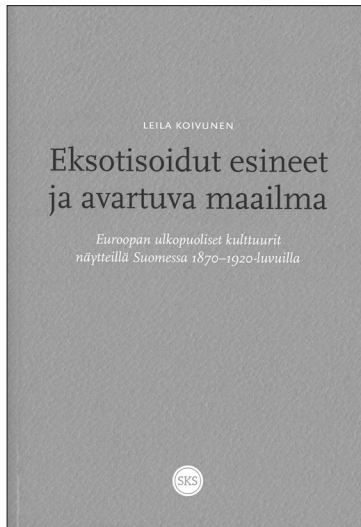
risointeihin – käytännönläheinen huomio, joka jää helposti tekemättä jos keruutoimintaa tulkitsee yksinomaan kansallisten motiivien kautta.

Museon oman näyttelytoiminnan ollessa pitkään katkolla uudeksi esittelyfoorumiksi muodostuivat Suomen Maantieteellisen Yhdistyksen järjestämä näyttely vuonna 1911 ja Tideteollisuusmuseon näyttely vuonna 1913. Nämä näyttelyt eräiden muiden ohella herättivät entiseään suuren yleisön mielenkiintoa itämaisiin esineisiin muodikkaina sisustusesineinä. Samalla kun kaukaiset kulttuurit eksootisoituivat, eksoottisuus kaupallistui.

Teoksen viimeinen osio kuvaa 1910-luvulla parantuneita mahdollisuuksia esitellä pitkään pakattuina olleita kokoelmia Kansallismuseon valmistuttua. Eksoottisille kansatieteellisille kokoelmille varattiin oma tila museon ullakkokerroksesta (näyttelysalissa on nykyisin lapsiyleisölle tarkoitettu ”Vintti”). Esillepanon järjesti museon kansatieteen osaston intendentti, kansatieteilijä Uno Taavi Sirelius. Tuohon aikaan vallitsi kaksi tapaa esitellä kansatieteellisiä kokoelmia. Anglosaksinen tapa oli ryhmitellä esineet evolutionistisesti kehityssarjoiksi. Sitä vastoin saksalainen käytäntö oli esitellä kokoelmat historiallis-maantieteellisessä järjestyksessä, jolloin pystyttiin osoittamaan eri kulttuurien eroavaisuudet ja yhteneväisyydet. Sirelius päätyi yhdistämään näitä tapoja kotimaisten kokoelmien esittelyssä, mutta ulkomaiset kokoelmat hän järjesti kokonaan saksalaisen mallin mukaan. Kokoelmista muodostuikin maanosittainen kiertomatka.

Ilmeisesti näyttely oli melko hyvässä järjestyksessä loppuvuodesta 1913. Museo avasi ovensa seuraavan vuoden alussa, mutta eksoottisten kokoelmien osasto oli avoin vain tutkijoille ja opiskelijoille. Syksyllä 1914 syttyneen ensimmäisen maailmansodan aiheuttaman uhan vuoksi museoesineet pakattiin ja varastoitiin. Kansallismuseo avattiin uudelleen loppuvuodesta 1916, mutta eksoottinen osasto pysyi edelleen suljettuna, milloin resurssipulaan milloin ullakkokerroksen huonoon paloturvallisuuteen vedoten. Koivusen tulkinnan mukaan ovet pysyivät kiinni siksi, ettei oikein kukaan museolainen ollut kiinnostunut aiheesta – Sireliuskin oli siirtynyt professoriksi yliopistolle 1921. Kotimaata ja sukukansoja esitteleviä osastoja pidettiin tärkeimpinä. Joitakin tilapäisiä erikoisnäyttelyitä lukuun ottamatta eksoottiset kokoelmat pääsivät kunnolla esille vasta vuonna 1998 Tennispalatsissa avatussa Kulttuurien museossa, joka tosin sulki ovensa jo 15 vuoden päästä. Nyt odotellaan lähitulevaisuudessa Kansallismuseon piharakennukseen avautuvaa uutta näyttelyä.

Koivunen kirjoittaa selkeästi ja johdonmukaisesti, eri vuosikymmenien vaihtuvia ja häilyviä museotoiminnan käytäntöjä kiinnostavasti esitellen. Niinpä teoksen lukee melkein kuin salapoliisiromaanin. Tekstissä vilisevät eri kokoelmien lukumäärät eri aikoina saavat kuitenkin pään pyörälle. Asiat hahmottuisivat paremmin, jos niistä olisi koottu selkeä taulukko vaikka liitteeksi

kirjan loppuun. Toisinaan lukija jää miettimään mitä ja minkä kokoisia esineitä eri kokoelmat oikein sisälsivät. Nyt esineet jäävät harmillisen usein numeroiksi, vaikka joissakin kohdin puhutaankin vaatteista, rituaaliesineistä tai aseista. Kirjan kuvitus on valitettavasti perin

niukkaa ja SKS:n tieteellisen sarjan nykyistä ulkoasupolitiikkaa – etenkin tänä kirjojen kannalta aina vain vaikeampana aikana – ei voi kuin syvästi ihmetellä.

JUKKA RELAS